АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

Облік і оподаткування

УДК 338.228.83.528

DOI https://doi.org/10.5281/zenodo.18675447

Рентна плата за спеціальне використання води – ресурсно-кадастровий інструмент податкового регулювання процесів водокористування

Боровик Петро Миколайович

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри геодезії, картографії і кадастру

Уманський національний університет, м. Умань

ORCID https://orcid.org/0000-0001-7971-1718

Удовенко Ірина Олександрівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри геодезії, картографії і кадастру

Уманський національний університет, м. Умань

ORCID orcid.org/ 0000-0001-5971-8365

Шемякін Михайло Васильович

канд. с.-г. наук, доцент, доцент кафедри геодезії, картографії і кадастру

Уманський національний університет, м. Умань

ORCID orcid.org/0000-0002-3621-1446

Колотуха Сергій Миколайович

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Уманський національний університет, м. Умань

ORCID https://orcid.org/0000-0002-3614-5047

Коротєєв Микола Анатолійович

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри підприємництва та бізнес-технологій

Уманський національний університет, м. Умань

ORCID https://orcid.org/0000-0001-8739-285X

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

Бабченко Ілля Петрович
здобувач вищої освіти освітнього рівня Бакалавр
Уманський національний університет, м. Умань
ORCID https://orcid.org/0009-0003-8599-3602

Прийнято: 11.01.2026 | Опубліковано: 30.01.2026

Анотація: Рентна плата за спеціальне використання водних ресурсів за своєю економічною природою належить до групи ресурсних податків, функціонування яких ґрунтується на кадастровій інформації та кількісно-якісних характеристиках відповідних активів. **Метою дослідження** є вивчення українського механізму цієї рентної плати, виокремлення її ключових переваг та недоліків, а також обґрунтування напрямів її вдосконалення. **Методологічною базою** є аналіз позитивних особливостей, проблем справляння та розробка пропозицій стосовно вдосконалення порядку її нарахування і сплати, посилення її регулюючих властивостей. У статті використано методи аналізу і синтезу, порівняння, табличне і графічне представлення результатів.

Результати дослідження засвідчили, що позитивними наслідками запровадження цього фіскального інструменту є стабільне формування частини доходів зведеного бюджету, стимулювання водозабирачів і користувачів води до ощадливого та раціонального її використання. Плата також слугує важелем гармонізації приватних бізнесово-господарських інтересів водозабирачів і водокористувачів із суспільними екологічними потребами територіальних громад і держави, сприяючи становленню усвідомленої й відповідальної поведінки її платників у питаннях водозабору та експлуатації водних об’єктів.

До системних недоліків рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів належать занижений розмір податкових ставок, неналежний рівень водокадастрових робіт, а також фрагментарна цифровізація водокадастрових даних. Проблемою є також практика спрямування акумульованих сум рентної

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

плати не на потреби охорони, відновлення та якісного покращення стану водних об’єктів.

Висновки. Вдосконалення механізму справляння аналізованого платежу та посилення його регуляторного впливу на процеси забору й використання води доцільно проводити шляхом підвищення ставок, впровадження податкових пільг для суб’єктів, які застосовують замкнуті системи водопостачання, водоощадні технології та дотримуються екологічних стандартів ESG у водокористуванні, відновлення повноцінних водокадастрових робіт, актуалізація інформаційних масивів водогосподарських геоінформаційних систем, забезпечення цільового спрямування надходжень сплаченої рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів на фінансування збереження, відтворення водних об’єктів і модернізації технологій водозабору.

Ключові слова: рентна плата за спеціальне використання води, водні ресурси, кадастри природних ресурсів, водний кадастр, оподаткування водних ресурсів.

Rent Payments for the Special Use of Water Serve As a Resource- and Cadastre-Based Environmental Tax Instrument for the Regulation of Water Use

Petro Borovyk

PhD in Economics, Associate professor, Department of Geodesy, Cartography and Cadastre Uman National University, city of Uman, Ukraine

ORCID https://orcid.org/0000-0001-7971-1718

Iryna Udovenko

PhD in Economics, Associate professor, Department of Geodesy, Cartography and Cadastre, Uman National University, city of Uman, Ukraine

ORCID https://orcid.org/0000-0001-5971-8365

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

Mykhailo Shemiakin

PhD in Agricultural sciences, Associate professor, Department of Geodesy, Cartography and Cadastre Uman National University, city of Uman, Ukraine

ORCID orcid.org/0000-0002-3621-1446

Serhii Kolotukha

PhD in Economics, Associate professor, Department of Finance, Banking and Insurance, Uman National University, city of Uman, Ukraine

https://orcid.org/0000-0002-3614-5047

Mykola Koroteev

PhD in Economics, Associate professor, Department of Entrepreneurship and Business Technologies, Uman National University, city of Uman, Ukraine

ORCID https://orcid.org/0000-0001-8739-285X

Illia Babchenko

Higher education student at the Bachelor's level

Uman National University, city of Uman, Ukraine

ORCID https://orcid.org/0009-0003-8599-3602

Abstract: By its economic nature, the rent payment for the special use of water resources belongs to the group of resource-based taxes, the functioning of which is grounded in cadastral information and the quantitative and qualitative characteristics of the respective resources.

The purpose of this study is to examine the Ukrainian mechanism of this rent payment, to identify its key advantages and shortcomings, and to substantiate directions for its improvement. **The methodological framework** of the research is based on the analysis of positive features, existing problems, and proposals for improving the procedure for the assessment and payment of the rent, as well as for

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

strengthening its regulatory capacity. The study employs methods of analysis and synthesis, comparison, and tabular and graphical presentation of results.

The findings of the study demonstrate that the positive effects of introducing this fiscal instrument include the stable formation of consolidated budget revenues and the stimulation of water abstractors and water users towards prudent and rational water use. The rent payment also serves as a lever for harmonising the private business and economic interests of water abstractors and users with the public environmental needs of territorial communities and the state, thereby fostering the development of conscious and responsible behaviour among taxpayers with regard to water abstraction and the operation of water bodies. The systemic shortcomings of the rent payment for the special use of water resources include an understated level of tax rates, an inadequate level of water cadastral activities, and fragmented digitalisation of water cadastral data. An additional problem is the practice of allocating accumulated rent revenues to purposes other than the financing of measures aimed at the protection, restoration, and qualitative improvement of the condition of water bodies.

Conclusions. Improving the mechanism for levying the analysed payment and strengthening its regulatory impact on water abstraction and use should be pursued through increasing tax rates, introducing tax incentives for entities that employ closed-loop water supply systems, water-saving technologies, and comply with ESG environmental standards in water use, restoring comprehensive water cadastral operations, updating the information arrays of water management geographic information systems, and ensuring the earmarked use of revenues from the rent payment for the special use of water resources to finance the conservation and reproduction of water bodies and the modernisation of water abstraction technologies.

Keywords: rent payment for the special use of water; water resources; natural resource cadastres; water resource cadastre; water resource taxation.

Постановка проблеми. В умовах помітного загострення водно-екологічних негараздів і підвищення рівня деструктивного антропогенного

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

впливу на водні ресурси, актуалізуються потенційно ефективні фінансово-економічні важелі та механізми, які дозволяють регулювати процеси водокористування. Одним із таких інструментів є рентна плата за спеціальне використання води, податок, що у вітчизняній системі оподаткування виконує не тільки завдання формування частини бюджетних надходжень, але й є фактором ефективного впливу на процеси водозабору та водокористування.

В умовах обмеженості водних ресурсів та зростання екологічних ризиків щодо означених природних активів дослідження проблем справляння рентної плати за спеціальне використання води є гостроактуальними як для фундаментальної науки, так і для прикладного сегменту наукових досліджень, адже саме вони дадуть змогу переосмислити роль цієї складової податкових відносин в управлінні водними ресурсами та окреслити шляхи посилення впливу податкового регулювання на забезпечення належного рівня водної безпеки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика рентного оподаткування водних багатств та податкового регулювання у царині водокористування у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі є помітно напрацьованою. Зокрема, проаналізовані публікації поєднують фундаментальні теоретичні підходи до рентного оподаткування водних ресурсів, вітчизняні прикладні розробки та міжнародний досвід, що дозволяє комплексно узагальнити напацювання попередників з досліджуваної тематики.

Значна увага в розглянутих наукових джерелах належить опрацюванню теоретико-методологічної основи рентного оподаткування загалом, та справляння рентної плати за воду, як його складової. Зокрема, теоретичні основи рентних відносин, їх сутності та ролі у формуванні доходів бюджетів систематизовано у працях Б. Данилишина і В. Міщенка [7-8], які трактують ренту як базис для перерозподілу частини доходів від використання водних ресурсів та інших природних багатств. Подібні позиції у своїх публікаціях відстоюють В. Мандзик [13], який акцентує увагу на особливостях вилучення

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

частини водної ренти з доходів підприємницьких структур та водокористувачів, а також О. Захарчук [10], яка деталізує рентні характеристики ресурсних податків. В цьому контексті відмітимо, що розмежування категорій «природно-ресурсна рента» та «рентні платежі» (зокрема, і за спеціальне водокористування) а також дослідження теоретичних основ формування інструментарію рентної політики проведено групою науковців на чолі з академіком М. Хвесиком [24]. В публікації В. Трегобчука наголошується на взаємозв'язку екології та науково-технічного прогресу і ролі в цій сфері рентних податкових платежів, зокрема й плати за воду [21].

Проблематику фіскального регулювання процесів як водокористування, так і природокористування репрезентують напрацювання групи науковців під керівництвом В. Голяна [5-6; 15], в яких рентна плата розглядається як ключова складова економічного механізму забору та використання ресурсів, а також як важіль інноваційно-інвестиційного впливу на ресурсокористувачів та джерело фінансового забезпечення процесів екологізації територій. Вказана частина проблематики функціонування рентної плати за використання водних ресурсів також опрацьована в дослідженнях Н. Мединської зі співавторами [11; 15-16], які акцентують увагу на формуванні територіальної моделі фінансового регулювання і на інвестиційний вплив рентної плати за водокористування і природокористування. В цьому ж контексті, в публікації О. Бочко, І. Рія та А. Капраля увага приділяється економічному стимулюванню екологічної і ресурсної ефективності господарювання, яке передбачає використання як водних, так і інших видів природних ресурсів [1].

Окремий блок наукових публікацій формують дослідження фіскальних інструментів вилучення на користь суспільства частини водно-ресурсної ренти через рентну плату за спеціальне використання води [18] та її попередника – плату за воду [19]. Зокрема, В. Валігура та В. Сідляр [2], а також група вчених під керівництвом А Соколовської [20] аналізують регулюючий потенціал рентної плати, в тому числі за спеціальне водокористування, наголошуючи на її

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

фіскальних та стимулюючих властивостях. Н. Іванченко, Н. Мединська і В. Бардась розглядають вітчизняне податкове регулювання у сфері природокористування та водокористування в умовах бюджетної децентралізації, наголошуючи на пріоритетах і ризиках в цьому ключі від перерозподілу повноважень між гілками влади [11]. Ц. Огонь аналізує проблеми адміністрування рентної плати та контролю та за її надходженнями [17], а О. Мащенко та Д. Пужай-Череда досліджують правові аспекти виконання податкових зобов'язань зі сплати рентної плати за спеціальне використання води у період дії воєнного стану [14].

Практиці фінансування природоохоронної діяльності та ролі у цій сфері рентних податкових платежів, зокрема й плати за спеціальне водокористування присвячені публікації О. Веклич, яка наголошує на необхідності диверсифікації джерел фінансового забезпечення практичних заходів щодо реалізації завдань екологічної політики [3-4]. Дослідження В. Колмакової та О. Боцула деталізує структуру платежів за використання водних екосистем, наголошуючи на ролі в їх сукупності рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів [12].

Слід також відмітити, що зарубіжним напрацюванням теоретичних основ та кращої практики рентного оподаткування водних ресурсів присвячено немало наукових публікацій знаних дослідників, серед яких, на нашу думку, вирізняються напрацювання Л. Трисеєвої, яка узагальнює міжнародний досвід регулювання рентних відносин [22]. Крім того, наукова робота групи вчених під керівництвом Дж. Б'юкенена, Р. Толлісона та Г. Таллока є ґрунтовним сучасним дослідженням теорії ренти та її перерозподілу через податковий інструментарій [27]. Крім того, праці А. Шлейфера і Р. Вішні [26], а також Ф. Гаррісона [25] акцентують увагу на втратах суспільства від нераціонального управління ресурсами та на можливості їх виправлення через рентно-ресурсне оподаткування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поряд з цим, у наукових публікаціях на нашу думку, замало досліджуються сучасні

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

українські особливості та проблеми нарахування і сплати рентної плати за спеціальне водокористування, зокрема, в площині її рентно-кадастрових властивостей, та не приділена достатня увага напрямам поліпшення механізму її справляння. Теоретична значущість і прикладний потенціал цієї публікації – це констатація позитивних чинників та головних недоліків механізму нарахування і сплати, обґрунтування напрямів вдосконалення вітчизняної рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів та посилення рівня її стимулювання водозабірних і водокористувальних процесів, насамперед, у повоєнний період.

Мета статті полягає у виявленні суттєвих недоліків існуючої в Україні системи нарахування і сплати рентних платежів за спеціальне використання водних ресурсів, а також у формуванні науково обґрунтованих рекомендацій, щодо оптимізації механізму справляння аналізованого платежу, посилення його бюджетонаповнюючих властивостей та підвищення рівня його впливу на процеси водокористування і відтворення водного потенціалу нашої країни.

Відповідно, основними завданнями цієї публікації є:

– узагальнення сильних сторін наявного в Україні порядку обчислення та сплати рентних платежів за користування водними ресурсами;

– виокремлення базових дефектів національної моделі справляння рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів;

– наукове обґрунтування пріоритетів щодо модернізації механізму справляння рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів.

Методологія дослідження передбачає проведення комплексного аналізу чинних рис порядку нарахування і сплати рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів, ідентифікації її позитивних особливостей та проблемних аспектів її справляння. В ході дослідження були проаналізовані напрацювання провідних науковців, використано результати власних спостережень та аналітичних досліджень авторів. Подальше узагальнення отриманих висновків дало змогу окреслити найбільш критичні виклики щодо подальшого функціонування аналізованого фіскального інструменту та

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

сформувати дієві прикладні напрями їх максимально швидкого і ефективного подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не зосереджуючись на особливостях механізму нарахування і сплати рентного податку за водокористування, які вже були висвітлені у попередньо опублікованому дослідженні [23], зауважимо, що результати вивчення зазначеної податкової форми переконливо засвідчують доцільність зарахування її, поряд із платою за землю, рентною платою за спеціальне використання лісових ресурсів та податком на об'єкти нерухомості, не пов'язані із земельними ділянками, до групи кадастрово орієнтованих податків. Це зумовлено тим, що базою визначення податкових зобов'язань для перелічених податків слугують кількісні параметри використаних природних ресурсів та ресурсно-майнових об'єктів, які фіксуються відповідно у водному, земельному, лісовому або містобудівному кадастрових реєстрах.

Так, величина нарахованих і фактично сплачених сум за користування водними активами формується на основі даних державного водного кадастрового обліку, тоді як для інших зазначених ресурсів та майна базою нарахування податків слугує інформація з відповідних кадастрів, зокрема, земельного, лісового та містобудівного. З огляду на це, рентну плату за спеціальне водокористування та її складові автори розглядають як фіскальний інструмент ресурсно-кадастрового характеру, спрямований одночасно, через вилучення у водокористувачів і водозабирачів частини водно-ресурсної ренти на користь всього суспільства, або ж громади окремої території, на наповнення бюджетів, а також стимулювання результативного, раціонального та ощадливого використання водних багатств держави, чи окремої території.

Аналіз результативних наслідків від використання рентної плати за спеціальне водокористування, насамперед, переконливо демонструє, що однією з її ключових переваг є стабільний фіскальний ефект для бюджетів.

Рентні податкові платежі за спеціальне використання води, завдяки їх сплаті

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

бізнес-суб'єктами, які займаються водозабором та іншим чином використовують водні ресурси, забезпечують систематичні надходження відчутних коштів до зведеного бюджету держави. Завдяки наявності цього джерела надходжень, уряд та органи місцевого самоврядування мають реальні можливості фінансувати заходи, спрямовані на охорону, відтворення та поліпшення водних ресурсів як держави, так і муніципалітетів (табл. 1) [2-3; 6; 10-14; 16; 17; 20; 23].

Таблиця 1

Динаміка сплати рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів одним із водозабираючих підприємств Центральної України*

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.**
Сплачено за рік рентної плати за спеціальне водокористування, млн. грн	2,0	2,2	2,2	2,2	2,2
Частка рентної плати за спеціальне водокористування в загальних річних доходах підприємства, %	6,2	5,8	2,9	2,0	1,8
Частка рентної плати за спеціальне водокористування в сукупних витратах підприємства, %	7,4	7,2	6,3	6,2	6,1

Джерела:

*дані обліку одного із водозабираючих підприємств Центральної України та власні розрахунки авторів;

**за 2025 р. – попередні та прогнозні дані.

Зокрема, дані таблиці 1 переконливо демонструють, що, незважаючи на незначне зростання сплачених річних сум рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів, їх рівень представленості у річних доходах підприємства, що, поміж інших видів економічної активності, займається видобутком та подальшим використанням води для своєї операційної діяльності, за період 2021-2025 рр. скоротився більше, ніж втричі, а питома вага аналізованої

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

рентної плати у витратах підприємства зменшилась на 18 відсоткових пунктів. При цьому, суттєве зменшення зазначених показників відбулося після масованого вторгнення московитів в Україну.

Поряд з цим, рентна плата за спеціальне використання водних ресурсів навіть в умовах війни виконує завдання мобілізації частини доходів бюджетів, а також регулюючі задачі в царині водокористування. Звісно, це зумовлено позитивними особливостями порядку нарахування і сплати аналізованого платежу (табл. 2).

Таблиця 2

Переваги та недоліки вітчизняного механізму нарахування і сплати рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів

Критерій	Основні переваги	Ключові недоліки
Фіскальний ефект	Стабільне джерело доходів зведеного бюджету, що дає змогу фінансувати частину екологічних витрат, насамперед, стосовно відновлення і поліпшення водних об’єктів.	В Україні ставки рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів є відносно невисокими, в результаті чого не формується належний рівень мотивації для вкладення коштів у впровадження водоощадних технологій, зокрема, у секторах із підвищеним водоспоживанням. Крім того, мобілізованих сум платежу недостатньо для фінансування заходів з охорони, відновлення та поліпшення водних об’єктів.
Стимулюючий ефект	Мотивує водозабирачів і водокористувачів до раціонального використання водних ресурсів.	
Екологічний ефект	Збалансовує приватні економічні інтереси та екологічні потреби місцевих територій і суспільства, загалом.	
Адміністрування	Відносна простота обчислення сум плати	Недостатній рівень кадастрового обліку водних ресурсів, а також

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

	(залежно від видів та обсягів спеціального використання води, а також ставок платежу).	цифровізації водокадастрових даних.
Податкова культура	Формує відповідальне ставлення платників рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів до процесів водокористування.	Суми мобілізованої до бюджетів рентної плати, переважно, не використовуються з метою охорони, відновлення та поліпшення водних об'єктів.

Джерела [1-8; 10-17; 20-27]: власна розробка авторів.

Крім того, сплата рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів заохочує суб'єктів, які займаються в процесі своєї операційної діяльності водозабором та різним використанням води чи водних об'єктів, до більш ощадливого та ефективного управління водними ресурсами (табл. 2) [1-8; 11; 13-14; 20-24].

Водночас суб'єкти водозабору та водокористування, оплачуючи рентну плату за воду, опосередковано фінансують заходи, спрямовані на охорону, відтворення та поліпшення водних ресурсів як держави, так і муніципалітетів, збалансовуючи тим самим приватні економічні інтереси та екологічні потреби місцевих територій і суспільства, загалом (табл. 2) [3; 20; 21; 24-26].

Перевагою аналізованого податку, як і решти ресурсно-кадастрових платежів, є відносна простота порядку його нарахування і сплати, що, в свою чергу, сприяє скороченню як кількості помилок у розрахунках сум рентної плати, так і недопущенню свідомої оптимізації платниками цього рентного податку його нарахованих і сплачених сум (табл. 2) [1; 4; 8; 10; 13-16; 21; 23].

Окрім того, поділяючи позицію багатьох авторитетних науковців у сфері фіскального регулювання процесів водокористування, вважаємо, що справляння рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів є важливим чинником

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

формування та посилення не лише свідомого і обачного підходу водозабирачів і водокористувачів до збереження та раціонального використання води, але й до нарахування і сплати цього рентно-кадастрового податку (табл. 2) [1-8; 11-13; 15-17; 20-27].

Попри наявність вагомих позитивних ефектів від функціонування в Україні рентних платежів за цільове використання водних ресурсів, доцільно зауважити, що аналізований фіскальний інструмент характеризується також і помітною кількістю відчутних вад, пов'язаних із порядком обчислення його розмірів, сплатою до бюджетів та цільовим використанням бюджетних ресурсів, які формуються за його допомогою.

Зокрема, на нашу думку, істотною проблемою під час нарахування рентної плати є занизький рівень ставок, завдяки чому фактичні обсяги надходжень від її сплати не відповідають еколого-економічній цінності водних ресурсів, які вилучаються з природних водних об'єктів, або ж використовуються суб'єктами бізнесу чи господарювання. Такий підхід не дозволяє, без додаткових асигнувань з інших джерел, належним чином фінансувати екологічні програми і проєкти з поліпшення, відновлення та збереження водних ресурсів і об'єктів (табл. 2) [2; 10-12; 14; 17; 23].

Ще одним вагомим недоліком чинного вітчизняного порядку справляння рентної плати за спеціальне використання води є недостатня якість кадастрового обліку водних ресурсів. Попри активацію в Україні до початку повномасштабної агресії геоінформаційної платформи «Водні ресурси України», збройне протистояння, мінування, авіаційні удари та тимчасова окупація територій, до яких належать різноманітні водогосподарські об'єкти, у низці регіонів спричинили потребу перегляду та осучаснення відомостей державного водного кадастру. Зрозуміло, що в умовах війни істотно обмежуються можливості як проведення повноцінної інвентаризації водних активів і водогосподарських об'єктів, так і поновлення бази даних згаданої геоінформаційної системи, а також інших цифрових інструментів, які успішно використовувались у водному

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

господарстві до рашистської навали (табл. 2) [12].

Не зайвим буде також зауважити, що обсяги коштів, акумульованих у результаті справляння рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів в Україні, часто з незрозумілих причин, не спрямовуються на забезпечення процесів збереження, відтворення та покращення стану водних об'єктів (табл. 2) [1-4; 6-8; 16; 23].

Перелічені нами проблеми, що стосуються порядку обчислення і перерахування до бюджетів рентної плати за спеціальне використання води, а також вітчизняної практики розпорядження акумульованими за її допомогою податковими надходженнями, обумовлюють необхідність їх оперативного та результативного врегулювання. У зв'язку з цим, у межах дослідження сформовано ключові напрями модернізації механізмів справляння досліджуваного рентно-кадастрового податкового платежу та підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів, мобілізованих за його допомогою (рис. 1).

Насамперед, результати дослідження продемонстрували, що цілком обґрунтованим є підвищення розмірів ставок рентної плати за водокористування. Поряд з цим, підвищувати ставки аналізованої податкової форми, відповідно до базових положень Водної рамкової директиви ЄС [9], варто, насамперед, на територіях, де спостерігається нестача водних ресурсів, або ж не є належним екологічний стан водних об'єктів (рис. 1).

Крім того, з метою активізації мотиваційного впливу аналізованої рентної плати на процеси водозабору і водокористування, доцільним є застосування податкових преференції з нарахування та сплати досліджуваної рентної плати по відношенню до суб'єктів підприємницької діяльності, які використовують замкнуті цикли водопостачання, водоощадні технології та екологічні стандарти ESG у водокористуванні (рис. 1).

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

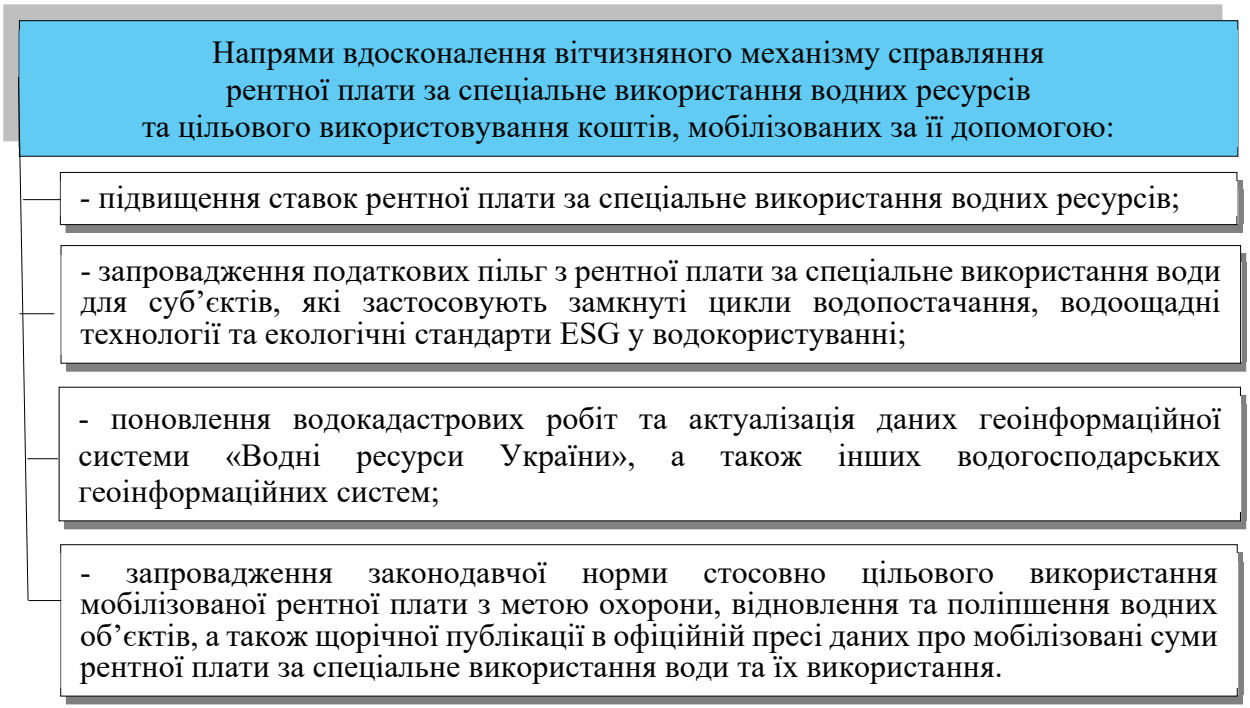

Рис. 1. Напрями вдосконалення вітчизняного механізму справляння рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів та цільового використовування коштів, мобілізованих за її допомогою*

*Розроблено авторами.

Результати проведеного дослідження переконливо продемонстрували, що у перші післявоєнні роки надзвичайно важливо здійснити комплексне обстеження водних об'єктів і провести дослідження їх якісних характеристик. Паралельно, на думку авторів цієї публікації, необхідно відновити водокадастрові процедури та актуалізувати інформаційну базу геоінформаційної системи «Водні ресурси України», а також інших геоінформаційних систем, що до початку збройної агресії використовувались з метою обліку водних багатств та управління процесами водозабору і водокористування (рис. 1).

З метою ж забезпечення цільового використання сум мобілізованої до бюджетів рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів з метою охорони, поліпшення та відновлення водних об'єктів, по-перше, необхідно запровадити в українському податково-бюджетному законодавстві відповідну

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

законодавчу норму, а також реалізувати щорічну практику публікування в офіційній пресі показників мобілізації рентної плати за водокористування та даних про проведення і фінансування робіт, пов'язаних з охороною, відновленням та поліпшенням водних об'єктів (рис. 1).

Перелічені заходи сприятимуть зростанню стабільності фінансової підсистеми водогосподарської галузі та підвищать стимулюючий вплив рентного оподаткування на процеси водозабору і водокористування.

Висновки. Підсумовуючи результати проведеної розвідки, зазначимо, що рентна плата за спеціальне використання водних ресурсів – це кадастрово орієнтований ресурсний податок.

До ключових позитивних наслідків від її запровадження необхідно відносити: забезпечення систематичних надходжень помітних коштів до зведеного бюджету України; мотивацію водозабирачів і водокористувачів завдяки оподаткуванню водних ресурсів до раціонального використання води; узгодження через оподаткування приватних економічних інтересів та екологічних потреб місцевих територій і суспільства; формування відповідального ставлення її платників до процесів водозабору та водокористування.

До основних недоречностей цієї податкової форми, як переконливо продемонстрували результати дослідження, слід включати: занадто низькі податкові ставки платежу; неналежний рівень сучасного кадастрового обліку водних ресурсів, а також цифровізації водокадастрових даних; використання мобілізованих до бюджетів сум податку, переважно, не на цілі охорони, відновлення та поліпшення водних об'єктів.

Перспективними напрямами вдосконалення механізму справляння аналізованого податку та посилення його регулюючого впливу на процеси водовикористання є: підвищення ставок; запровадження податкових преференцій з його сплати суб'єктами, які використовують замкнуті цикли водопостачання, водоощадні технології та екологічні стандарти ESG у

 ISSN 3041-2129

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

водокористуванні; післявоєнне поновлення повноцінних водокадастрових робіт та актуалізація даних водогосподарських геоінформаційних систем; строге цільове використання мобілізованих сум рентної плати на фінансування водозбереження, водовідновлення та запровадження прогресивних технологій водозабору і водокористування, а також щорічні публікації в офіційній пресі даних про мобілізовані суми рентної плати за спеціальне використання води та їх використання.

Подальші дослідження стосовно порядку нарахування і сплати аналізованої рентної плати за спеціальне використання води варто присвятити моделюванню наслідків запропонованих нами змін для держави, місцевих громад, на території яких розміщені водні об'єкти, водозабирачів і водокористувачів, а також пересічних споживачів води.

Подяка. Автори цієї публікації висловлюють щиру подяку керівництву одного із водозабираючих підприємств Центральної України, яке, хоч і побажало залишитись невідомим широкому загалу, суттєво допомогло, люб'язно надавши авторам цього дослідження дані обліку свого підприємства, які дали змогу провести аналіз проблем нарахування і сплати рентної плати за спеціальне використання водних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Бочко О.І., Рій І.Ф., Капраль А.Р. Економічне стимулювання раціонального природокористування. *Академічні візії*. 2023. № 20, URL: https://zenodo.org/records/8177223. (дата звернення: 18.01.2026). DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.8177223.

2. Валігура В.А., Сідляр В.В. Фіскально-регулююча роль рентної плати в Україні. *Наукові праці НДФІ*. 2022. № 2(99), С. 66-78.

3. Веклич О.О. Сучасні тенденції фінансового забезпечення природоохоронної діяльності в Україні. *Фінанси України*. 2009. №11, С. 20-34.

4. Веклич О.О. Формалізація та параметризація оцінювання

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

екосистемних послуг ґрунтів місцевого екосистемного активу. *Агросвіт*. 2021. № 19, С. 3-9. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.19.3.

5. Голян В.А., Андрощук, І.І. Економічний механізм природокористування: рентна плата за користування надрами. *Бізнес Інформ.* 2017. № 8, С. 148-158.

6. Голян В.А. Плата за природні ресурси в умовах децентралізації: інвестиційний аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 7, С. 7-16.

7. Данилишин Б.М., Міщенко В.С. Рента та розвиток рентних відносин в Україні. *Наука та інновації*. 2006. т. 2, № 5, С. 81-92.

8. Данилишин Б.М., Міщенко В.С. Рентна політика в Україні. НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України. К.: ЗАТ «Нічлава», 2004. 68 с.

9. Директива Європейського Парламенту і Ради 2000/60/ЄС від 23 жовтня 2000 року про встановлення рамок заходів Співтовариства в галузі водної політики. Законодавство України: сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text. (дата звернення: 18.01.2026).

10. Захарчук О.А. Рентний характер платежів за ресурси: *Економіка та держава*. 2011. № 3, С. 89-91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ ecde_2011_3_25. (дата звернення: 18.01.2026).

11. Іванченко В.А., Мединська Н.В., Бардась В.М. Податкове регулювання природокористування в умовах поглиблення децентралізації: пріоритети, проблеми, виклики. *Ефективна економіка*. 2024. № 7. URL: https://www.nayka.com.ua/index.-php/ee/article/view/4187/4222. (дата звернення: 18.01.2026). DOI: https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.7.11.

12. Колмакова В.М., Боцула О.І. Структура платежів за використання ресурсів і послуг водних екосистем. *Збалансоване природокористування*. 2023. № 1, С. 36-44. DOI: 10.33730/2310-4678.1.2023.278537.

13. Мандзик В.М. Особливості вилучення рентної складової у доходах економічних агентів. *Ефективна економіка*. 2009. № 2. URL:

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=26. (дата звернення: 18.01.2026).

14. Мащенко О.В., Пужай-Череда Д.С. Виконання податкового обов'язку зі сплати рентної плати за спеціальне використання води у період дії воєнного стану. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 3 (81), С. 83-91. DOI: https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.3.13.

15. Мединська Н.В., Голян В.А., Заставний Ю.Б. Удосконалення економічного механізму природокористування в умовах інституціональних трансформацій: цілі, глобальні та національні детермінанти. *Бізнес Інформ*. 2022. № 7, С. 122-132. DOI: https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-7-122-132.

16. Мединська Н.В., Замлинський О.С. Формування територіальної моделі фінансового регулювання використання природних ресурсів: інвестиційний аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 8, С. 149-154. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.8.

17. Огонь Ц.Г. Рентна плата: проблеми, ризики та ефективність контролю в сфері використання природних ресурсів. *Актуальні проблеми економіки*. 2022. № 9 (255), С. 45-56. DOI: 10.32752/1993-6788-2022-1-255-45-56.

18. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Законодавство України: сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text. (дата звернення: 18.01.2026).

19. Про затвердження Порядку справляння збору за спеціальне використання водних ресурсів та збору за користування водами для потреб гідроенергетики і водного транспорту. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 серпня 1999 р. № 1494-99-п. Законодавство України: сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1494-99-%D0%BF#Text. (дата звернення: 18.01.2026).

20. Соколовська А.М., Уніговський Л.М., Башко В.Й. Потенціал рентних платежів за видобуток корисних копалин в Україні. К.: ДННУ «Акад. фін. управління», 2013. 228 с. URL: https://afu.kiev.ua/getfile.php?page_id=450&num=11. (дата звернення: 18.01.2026).

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

21. Трегобчук В.М. Екологія, науково-технічний прогрес. Економіка України. 1993. № 2, С. 15-22.

22. Трисеєва Л. Деякий світовий досвід регулювання рентних відносин. *Економіка праці, соціальна економіка та політика*. 2024. № 36(2), С. 102-106. DOI: https://doi.org/10.15407/econlaw.2013.02.102.

23. Тулуш Л.Д., Боровик П.М., Захарчук О.А. Ресурсні платежі як важелі державного регулювання процесів вітчизняного природокористування. *Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії*. 2010. Вип. 1, С. 176-184.

24. Хвесик М.А., Левковська Л.В., Сакаль О.В., Клиновий Д.В. Природно-ресурсна рента і рентні платежі: диференціація понять. *Фінанси України*. 2020. № 1, С. 83-98. DOI: https://doi.org/10.33763/finukr2020.01.083.

25. Harrison F. The Losses of Nations. London: Othila Press., 1998. 250 p.

26. Shleifer A., Vishny R.W. The Grabbing Hand: Government Pathologies and Their Cures. Cambridge, Mass. London: Harvard University Press, 1998. 288 p.

27. Towards a Theory of the Rent-Seeking Society. Ed. by J.M. Buchanan, R.D. Tollison, G. Tullock. Texas: A&M University Press, 1980. 367 p.

 ISSN 3041-2129

Увесь контент ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license